

ГУМАНІСТИЧНА ІНТЕНЦІЙНІСТЬ ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЙ

ДЕВТЕРОВА С., здобувач Національного технічного університету
України "Київський політехнічний інститут"

Актуальність. Розвиток Інтернет-комунікацій стає засобом включення України в глобальні інформаційні інфраструктури. Відсутність стратегічних, аксіологічних орієнтирів у розвитку комунікативних процесів у суспільствах із транзитивним типом суспільних трансформацій сприяє формуванню негативного Інтернет-іміджу на основі переносу негативних явищ у віртуальне середовище. Гуманістична інтенційність Інтернет-комунікацій актуалізує питання про векторність змін, що відбуваються в людині та суспільному середовищі на основі розвитку Інтернет-комунікацій.

Постановка проблеми. Введення поняття гуманістичної інтенційності Інтернет-комунікацій дає змогу перейти від розгляду комунікацій в Інтернеті як засобу спілкування та психологічної взаємодії, що здійснюється на основі інформаційних технологій, до розкриття Інтернет-комунікацій як діалектичної взаємодії розвитку особи зі становленням гуманістичного змісту нових соціально-інституційних утворень, що розвиваються на основі Інтернет-комунікацій та включення людини в ці процеси.

Метою дослідження є обґрунтування необхідності введення аксіологічного та стратегічного виміру Інтернет-комунікації, розкриття її як засобу і джерела гармонізації процесу розвитку людини з новими суспільними інфраструктурами, які формуються на основі Інтернет-комунікацій.

© Девтерова С., 2009

Досягнення мети передбачає розв'язання таких завдань:

- виявлення та дослідження гуманістичних аспектів і проявів комунікативних процесів у середовищі Інтернет;
- розкриття змісту гуманістичної інтенційності Інтернет-комунікацій як діалектичної взаємодії розвитку особи зі встановленням нових соціально-інституційних проявів, які змінюють суспільне середовище.

Наукова новизна дослідження полягає в переході від розгляду гуманістичних аспектів комунікацій у середовищі Інтернет до розкриття гуманістичної інтенційності Інтернет-комунікації як стратегічного та аксіологічного векторів суспільних трансформацій на шляху України до суспільства знання та інформаційного суспільства.

Ступінь розробки проблеми. Питання прагматичного використання можливостей Інтернету як професійного середовища для ведення бізнесу розглядає Д. Тапскотт [1], соціологічні аспекти, аспекти становлення культурного й економічного середовища активного розвитку та самореалізації сучасної особи розроблено М. Кастельсом [2]. Аналіз публікацій з цього питання свідчить, що зростає інтерес фахівців до психологічних аспектів Інтернет-спілкування, питань, пов'язаних із негативними сторонами захопленості різними видами діяльності в інформаційному середовищі Інтернет [3; 4]; психологічних особливостей Інтернет-залежної поведінки підлітків, визначення їхніх основних типів, розробки програм запобігання Інтернет-залежної поведінки підлітків [4] і розвитку комунікативного потенціалу студентської молоді, з'ясування структури комунікативного потенціалу особистості [5]; дослідження спілкування в Інтернеті у зв'язку із системою ціннісних орієнтацій та особистісних характеристик і показників соціалізованості студентів-користувачів Інтернету [6].

Традиційно йдеться про комунікації як засоби спілкування у віртуальному середовищі Інтернет, психологічну взаємодію Я та Він, або Я та Вони. Інформаційна сторона та інформаційний обмін, що відбуваються, редукуються до інформаційно-технологічного. Соціально-гуманітарний зміст протиставляється інформаційно-технологічному. Гуманістична складова, пов'язана з розвитком і формуванням людини, при цьому фактично втрачається. Еквівалентом присутності людини у віртуальному просторі стає встановлення соціально-психологічного стану, пов'язаного з виникненням *gemeinschaft/community* на основі інформаційних технологій.

Таким чином, не розкривається зв'язок діалектичного розвитку людини, включеної до Інтернет-комунікації, з соціальними трансформаціями, що відбуваються на їх основі. Це не дозволяє виявити й дослідити гуманістичний потенціал Інтернет-комунікації. Відбувається редукція позитивного впливу Інтернету до зміни людини, відокремленої з системи суспільних відносин. Йдеться лише про потенціал людини як набір її ментальних характеристик та інших складових людського досвіду.

Введення поняття гуманістичної інтенційності дає змогу перейти від розгляду потенціалу особистості, обмеженого рамками людського досвіду, до встановлення та розкриття діалектичної взаємодії процесу розвитку особистості, включеної в комунікативні процеси, із соціально-інституційними перетвореннями, що виникають на основі Інтернет-комунікацій.

Методологічною основою є перехід при розгляді інтенціональності від Brentano до Husserl, в якому здійснюється перехід від інтенціональності як внутрішніх психологічних ментальних станів (Ф. Brentano) до розкриття інтенціональності як спрямованості на об'єкт, що знаходиться за межами людського досвіду (Е. Гуссерль); розгляд когнітивної активності цілісної людини як фактору суспільних перетворень у становленні інформаційного суспільства (О. Рубанець); виявлення ролі комунікацій у становленні інформаційного суспільства як суспільства мережевого (П. Дракер, М. Кастельс); розкриття ролі інформаційного обміну для задоволення інформаційних потреб при переході від комп'ютеризації до інформатизації (Л. Рейман).

Формування суспільства знання й інформаційного суспільства у XXI ст. безпосередньо пов'язане з питаннями розширення та вкорінення в багатьох сферах соціальної дійсності глобальної інформаційної мережі Інтернет як засобу самореалізації та професійного зростання, здійснення різних видів діяльності, засобу швидкого доступу до інформації та засобу масової комунікації, спілкування людей без меж.

На перших порах дослідники з різних країн розглядали Інтернет як спосіб зв'язку та як глобальну бібліотеку, і саме на таких цілях і завданнях ґрунтувалася політика створення архітектури мережі та її змістовне наповнення.

Необхідно розширити коло дослідження питань, пов'язаних з Інтернет-діяльністю, включити в нього більш комплексні процеси формування особи людини, "зануреної в мережу", процеси становлення глобального середовища з глибоким гуманістичним потенціалом, середовища формування нового покоління людей.

Основним і загальним видом діяльності у віртуальному інформаційному середовищі Інтернет є комунікація. Становлення різних її видів і типів безпосередньо пов'язане з розвитком відповідного програмного забезпечення Інтернет, з одного боку, та соціальними викликами – з іншого. Цей тип комунікації розглядається у низці робіт [7; 8; 9].

Однак вивчаючи комунікацію, ми неминуче прийдемо до необхідності вивчення формування зв'язків і вибудовування структур, які свідчать про інституалізацію різних сфер глобальної інформаційної мережі. Нові соціальні системи, що зародилися в середовищі Інтернет, розвиваються за новими, принципово відмінними від систем, що існували раніше, законами і принципами, відбувається вибудовування нових структур і зв'язків, оформлення нових соціально значущого змісту.

Основним у даній роботі є вивчення гуманістичного потенціалу нового інформаційного середовища та його впливу на процеси формування людини, аксіологічні та гносеологічні аспекти становлення самосвідомості особи користувачів Інтернету. В Україні згідно з вересневими (2008 р.) даними Компанії Sputnikmedia.net і найбільшого українського порталу bigmir.net зафіксовано 9585 тис. унікальних користувачів за місяць. На червень 2008 р. сайт Internet World Stats зафіксував 1574 млн користувачів Інтернет у всьому світі, що більш ніж утричі перевищує показники 2000-го року [3].

Актуальність філософського дослідження формування людини та її свідомості в мережі Інтернет, таким чином, представляється незаперечною. Інтернет стає елементом і чинником соціальної інституціалізації, тим середовищем, в якому формується майбутнє покоління людей, а також адаптується нинішнє. У ньому з'являються професійні мережеві структури, мережеві соціальні групи. Необхідність ретельного вивчення цього явища виникла не сьогодні, проте більшість вітчизняних і зарубіжних психологічних і соціологічних досліджень в основному стосуються практичних наслідків дії тих або інших чинників, пов'язаних з активністю особи у сфері функціонування цифрових технологій, тоді як у даній роботі увага звертається на причини цих явищ, тобто становлення спеціальним чином організованого інформаційного середовища формування особи.

Концепція цифрового суспільства, яка зародилася у 90-х роках ХХ ст. на Заході, розвивається й далі, і, на думку автора статті, якнайповніше та всебічно відображає суть процесів еволюції інформаційного суспільства, заснованих на переході до використання цифрових технологій зв'язку, а також способів обробки і зберігання інформації. Масштаб і багата функціональність сучасного техносередовища, доступні для вивчення тільки за допомогою міждисциплінарного підходу, чергового разу здатні нав'язати науково-гуманітарній сфері підходи на основі технологічного детермінізму, відвести соціальну методологію від гуманістичних пріоритетів.

Безумовно, системна міждисциплінарність є саме суттю глобального інформаційного середовища як явища, викликаного до життя всією передісторією розвитку науки і техніки, культури в цілому. Водночас питання гармонізації в міждисциплінарному підході ресурсного (технічного) або гуманітарного аспектів дослідження вирішується у напрямі першого, оскільки міждисциплінарність була породжена в середовищі вчених природничих і технічних наук. Проте, будучи могутнім стимулятором суспільного розвитку, прогрес науки і техніки в умовах сучасного інформаційного суспільства не веде до прогресу соціального, а, навпаки, супроводжується загостренням соціально-психологічних суперечностей.

Відставання в гуманітарній сфері яскраво демонструється наявністю цілого напрямку психологічних досліджень у нашій країні та за

кордоном, присвячених проблемам коадаптації людини і віртуального інформаційного середовища [4; 5; 6], соціально-психологічних аспектів діяльності людини в глобальному інформаційному середовищі [3; 7; 9; 10; 11].

Важливим при з'ясуванні змісту поняття гуманістичної інтенційності є розкриття комунікації як комунікативної взаємодії Я та Іншого на основі базового механізму отримування життєвого досвіду, що переймається від іншого на основі передачі набутого знання. Комунікація розкривається як суб'єкт-суб'єктна взаємодія та як складова пізнавального суб'єкт-об'єктного відношення й доводиться те, що вона стає провідною у складі когнітивного процесу взагалі.

Персональна комунікація спочатку стає інструментом передачі когнітивного змісту, а потім вона стає провідною. Комунікація розкривається через когнітивно-категоріальний та методологічний аналіз проблеми Іншого та розкриття Іншого як джерела умови Я. Інший постає як когнітивна та комунікативна умова, що стає підставою пізнання як інтерсуб'єктивного процесу.

Розкриття відношення Я та Іншого як умови комунікації відбувається "шляхом аналізу герменевтичного, поструктуралістського та діалогічного підходів до комунікативного (мовленнєвого) відношення "Я-Інший", констатується, що спільною рисою цих підходів є онтологізація мови, діалогу, комунікації, яка виявляється в їхньому відділенні від носіїв та узалежненні останніх від комунікативних процесів" [12, с. 12].

У соціологічному дослідженні виявляється профіль інформаційно-комунікативного суспільства [13]. Відбувається розрізнення й навіть протиставлення "інформаційного" і "комунікативного". Інформаційне подається як пов'язане з інформаційними технологіями, як суто технологічне. "Інформаційне" (технології) за природою призначене "масовому користувачеві". Воно – егалітарне, масове. Комунікативне, також за своєю природою, – завжди привілей спілкування, раціональний дискурс, "дуель діалогу" (Р. Тард). Комунікативне – особистісне й усвідомлене. В інформаційній медійній культурі, далекій від спілкування й діалогу, комунікативне стає складним вибором того, хто має уявлення про цінність і самоцінність вибору" [13, с. 82].

Відбувається розрив інформаційного та комунікативного в теоріях, що пов'язані з розрізненням епістем інформаційного суспільства та комунікативної спільноти. "Епістемі "інформаційного суспільства" і "комунікативного співтовариства" – символи відмінності понять "інформаційне" та "комунікативне" і протистоянь природного і штучного, природного і соціального, технологічного і людського, людського і суспільного. Є одна можливість зрозуміти диз'юнкції та злиття інформаційного і комунікативного: постійна рефлексія над тим, що відбувається, витоками і сучасністю, теоретичними посиланнями, глибинами буття" [13, с. 82]. Поставлене завдання обґрунтування необхідності "інформаційно-комунікативної цілісності як можливої перс-

пективи людства" [13, с. 76], але вияв соціального змісту Інтернет-комунікації відбувається в контексті втрати людської цілісності, розкриття парадоксів, що характеризують різнонаправленість інформаційного і комунікативного. Розглядається, чи може людина орієнтуватися на досягнення успіху в стратегічних діях всупереч діям, орієнтованим на взаєморозуміння. Згідно з Ю. Габермасом комунікативна дія по відношенню до стратегічної дії займає центральне положення [13, с. 84]. "Інформаційно-технологічна детермінанта, що є посередником між світами "людським" і "суспільним", змінила основи людського спілкування, правила й алгоритми комунікації людини з іншим суб'єктом, власним тілом, природою, світом, суспільством та з самим собою. Основою взаємного визначення людського та суспільного скоріш за все залишається "носії" спілкування, що вдосконалюється, відкриваючи перспективи реалізації людської свободи. Формування носія, наділеного штучним інтелектом, а в перспективі й емотивними здатностями, скоріше за все, змінить природу комунікативних зв'язків і визначить нові форми інтерсуб'єктивних відносин. Можливо, ми акцентуватимемо не соціальну, а соціо-біо-енергетичну сутність людини, визнаючи її приналежність світу інформаційних носіїв та інформаційного середовища, природних процесів ("електричних" у Маклюена)" [13, с. 84].

У соціологічному підході закладені теоретичні основи "community" [14]. У розгляд нової форми спільності кібер-, он-лайн-, цифрового, електронного простору вводяться теоретичні основи, що дають змогу досліджувати соціальні взаємодії, соціальну стратифікацію, соціальний елемент.

Введення концепції "gemeinschaft/community" пов'язане з аналізом взаємодії територіальних і соціальних зв'язків як елементів психіки й культури [15, 16]. Гуманістичний аспект комунікацій в Інтернеті пов'язується з дослідженням впливу на інформаційні технологічні процеси відчуттів, розуміння, з розкриттям спільності як цінності, в якій люди відчувають себе спокійно, надійно й захищено.

Дослідження суспільства у віртуальному просторі розглядається як продовження дослідження розпаду [17] традиційних суспільств у всьому світі. Інтернет-спільність розглядається як спільність інтересів, а не людей [18]. Виявляється недовіра до віртуальних спільнот у віртуальному просторі. При цьому віртуальний простір інтерпретується як безтілесне сусідство, в якому не може бути близькості й спорідненості.

Згідно із Сиванандану, Інтернет-спільність формується на основі одиниць інформації, а не якостей людини. Вони створюють ілюзію реальності, працюють як компенсаторні механізми, що заміщують реальність. "Ви можете тепер жити у світі фантазії, тому що це – світ, який Ви можете створити самі. І тому у світі самоти Ви ніколи не відчуватимете себе самотнім. У світі бідності Ви ніколи не будете бідні. У світі, де ворогують класи, Ви ніколи не належатимете якому-

небудь з них. Марксизм – пост-ідеологія кіберпростору" [18, с. 296]. У віртуальних спільнотах основним стає не географічний, а віртуальний простір. На перше місце постає віртуально-соціальна співпраця [19]. Однак переважає погляд, в якому віртуальне співтовариство постає як псевдоспівтовариство, в якому засоби масової інформації стають формами безликого об'єднання людей.

Л. Рінкявічус та Є. Буткявічене, досліджуючи відмінності фізичних спільнот від віртуальних співтовариств, розглядають останні як форми вступу до спільноті. "Хоча індивід у житті має багато різних соціальних ролей, він належить до однієї локальної фізичної спільноті. Але користуючись Інтернетом, людина може належати необмеженій кількості віртуальних спільнот. У віртуальних дискусіях індивід вибирає тематичні групи, відповідні життєвим соціальним ролям, тому бере участь у віртуальних дискусійних групах, які сильно сегментовані й повністю різні за своєю тематикою. Він або Вона можуть належати до груп любителів кішок, програмістів, прихильників рок-музики і до дискусійних груп в один і той самий час. Таке спілкування охоплює тільки одну сферу інтересів, саме тому критики віртуальних спільнот стверджують, що на основі віртуальних дискусій можуть об'єднатися тільки групи за інтересами, але не спільноті" [14, с. 7].

Обґрунтовується ідея пошуку нових критеріїв аналізу віртуальних спільнот, які орієнтовані не на географічне положення, а на інші чинники об'єднання. "Віртуальне соціальне зіткнення стає основною умовою існування й аналітичного розрізу спільнот" [14, с. 9]. Актуальними стають дослідження інформаційно-образних систем, проте все більша увага концентрується на інформаційно-образних технологіях, методологічних механізмах і апаратно-програмних засобах [20].

Дослідження мережевих структур розкриває віртуальний простір як простір довіри. Розкривається механізм ухвалення групових рішень за ситуації, коли зв'язок є, а довіри – немає: "Сили згоди проявляють себе в прихованому душевно-духовному просторі довіри, куди проникає тільки стихаючий відгомін явної символіки знання. Інтернет поки верховодить знаннями переважно за допомогою інструментів бездушного речового світу штучного інтелекту, нано-, психо-, біо-і кібертехнологій. Але "м'яку" душевно-духовну життєву енергію неможливо приборкати "твердою" речовою упаковкою" [21, с. 125].

Взаємодія людей у вигляді передачі інформації, висловленого знання передбачає встановлення довіри. На думку А. Райкова, знання в мережі Інтернет виступають у відчуженій формі, "фіксуються за допомогою слів, логіки та образів" [21, с. 125].

Введення поняття гуманістичної інтенційності Інтернет-комунікації дає змогу поєднати полюс, пов'язаний зі стратегічною спрямованістю суспільних трансформацій, які відбуваються на основі Інтернет-комунікацій, з діалектичним розвитком особистості, включеної до неї. Експлікація соціально-інтенційного та ціннісного змісту гуманістичної інтенційності дає змогу подолати редукацію гуманістич-

ного аспекту Інтернет-комунікації до психологічних процесів і впливів особи, введеної в комунікативні процеси у віртуальному середовищі глобальної мережі. Гуманістичний аспект у такому розгляді не редукується до потенціалу людини. Людина перестає розглядатись як об'єкт психологічних впливів, що відбуваються в інформаційних процесах. Введення в розгляд поняття гуманістичної інтенційності дає змогу подолати протиставлення когнітивного, екзистенційно-антропологічного, інформаційно-технологічного та соціально-інституційного в Інтернет-комунікації.

Введення поняття гуманістичної інтенційності Інтернет-комунікації на основі розкриття останньої як цілісного явища, що має когнітивну, екзистенційно-антропологічну, інформаційно-технологічну та соціально-інституційну сторони, дає змогу перейти від розгляду інтенційності як базової структури свідомості, яка розкриває пізнавальну спрямованість на об'єкти, що існують за межами людського досвіду, до розгляду включення цілісної людини, її когнітивної активності в суспільно-трансформаційні процеси, які мають стратегічний вектор, спрямований на становлення суспільства знання та інформаційного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Тапскотт Д.* Електронно-цифрове общество / Дон Тапскотт ; пер. с англ. и оформ. "INT-press" [Киев]. — М. : Релф-бук, 1999. — 432 с.
2. *Кастельс М.* Информационная эра: экономика, общество, культура / Мануэль Кастельс. — М. : ВШЭ, 2000.
3. *Бабаева Ю. Д.* Психологические последствия информатизации / Ю. Д. Бабаева, А. Е. Войскунский // Психологический журнал. — 1998. — Т. 19. — № 1. — С. 89–100.
4. *Вакуліч Т. М.* Психологічні чинники запобігання Інтернет-залежності підлітків: дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 / Т. М. Вакуліч ; Центральний ін-т післядипломної пед. освіти Акад. пед. наук України. — К., 2006.
5. *Фатурова В. М.* Інтернет-середовище як фактор психологічного розвитку комунікативного потенціалу особистості : дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 / В. М. Фатурова ; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка Акад. пед. наук України. — К., 2004.
6. *Карабин Т. В.* Вплив особливостей спілкування в мережі Internet на процес соціалізації студентської молоді : дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.05 / Т. В. Карабин ; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка Акад. пед. наук України. — К., 2005.
7. *Девтеров І. В.* Зміна умов розвитку людини під впливом віртуального інтерактивного середовища / І. В. Девтеров // Мультіверсум. Філософський альманах : зб. наук. пр. — К. : Укр. центр духов. культури. — 2000. — Вип. 12. — С. 201–212.

8. Девтеров І. В. Сетевое поколение. Две стороны медали / І. В. Девтеров // Викладання психолого-педагогічних дисциплін у технічному університеті: методологія, досвід, перспективи : матеріали І міжнар. наук.-метод. конф., 26–27 жовт. 1999. — К., 1999. — С. 109–111.
9. Девтеров І. В. Специфіка формування віртуального суспільства / І. В. Девтеров // Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності. — К. : Т-во "Знання" України, 2000. — С. 27–34.
10. Жичкина А. Е. Особенности социальной перцепции в Интернете / А. Е. Жичкина // Мир психологии. — 1999. — № 3. — С. 72–80.
11. Иванов Д. В. Виртуализация общества / Д. В. Иванов // Социология и социальная антропология. — СПб., 1997. — С. 45–57.
12. Даниляк Р. П. Концептуальні підходи до пізнавальної та комунікативної взаємодії я та іншого: методологічний аналіз : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук / Р. П. Даниляк. — О., 2007.
13. Мальковская И. А. Профиль информационно-коммуникативного общества (обзор зарубежных теорий) / И. А. Мальковская // Социол. исслед. — 2007. — № 2. — С. 76–85.
14. Ринкявичус Л. Концепция общности (GEMEISCHAFT/COMMUNITY) и её специфика в виртуальном пространстве / Л. Ринкявичус, Е. Буткявичене // Социс. — 2007. — № 7. — С. 3–10.
15. Jones S.G. Understanding Community in the Information Age / S.G. Jones (ed.) // CyberSociety: Computer-Mediated Communication and Community. Thousand Oaks, CA: Sage Publications. — 1995.
16. Poplin E. D. Communities : a survey of theories and methods of of research / E. D. Poplin. — 2nd ed. — N.Y. : Macmillan, 1979.
17. Rheingold H. A Slice of Life in My Virtual Community / H. Rheingold ; L. M. Harasim (ed.) // Global Networks. Cambridge: MIT press. — 1993.
18. Sivanandan A. Heresies and prophesies: the social and political fallout of the technological revolution : an interview / A. Sivanandan. — L. : Verso, 1997.
19. Green L. Communication, Technology And Society / L. Green. — United Kingdom : Sage Publications Ltd, 2002. — 272 p.
20. Яровий А. М. Сучасні інформаційно-образні технології / А. М. Яровий // Філософська думка. — 2007. — № 4.
21. Райков А. Н. Виртуальное пространство доверия / А. Н. Райков // Социс. — 2006. — № 5–6. — С. 124–129.
22. Фромм Э. Бегство от свободы / Э. Фромм. — М., 1995.
23. Хейзинга Й. Homo Ludens; Человек играющий. Статьи по истории культуры / Й. Хейзинга ; пер., сост. и вступ. ст. Д. В. Сильвестрова ; коммент. Д. Э. Харитоновича. — М. : Прогресс-Традиция, 1997. — 416 с.
24. Internet usage statistics. The Internet big picture world Internet users and population stats. — Way of assess : <http://www.internetworldstats.com>.